

- 1990; Андрийко О. Ф. Контроль в демократическом государстве: проблемы и тенденции. – К.: Наукова думка, 1994; Андрийко О. Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади: Дис.... д-р юрид. наук: 12.00.07. – К., 1999; Державне управління в Україні: Навч. посіб. / За заг. ред. д.ю.н., проф. В.Б. Авер'янова. – К., 1999; Державне управління в умовах адміністративної реформи в Україні / За заг. ред. Н. Р. Нижник, О. Д. Крупчана. – К., 2002; Битяк Ю. П., Петришин О. В. Державні секретарі в системі органів виконавчої влади // Державне будівництво та місцеве самоврядування: Зб. наук. пр. – Х.: Право, 2001. – Вип. 1. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: Моногр. – Х.: Право, 2005 та ін.
4. Аверьянов В.Б. Органи исполнительной власти в Украине. – К., 1997; Аверьянов В.Б. Функции и организационная структура органа государственного управления. – К.: Наук. думка, 1979.
  5. Бачило И. Л. Функции органов управления (правовые проблемы формирования и реализации) – М.: Юрид. лит., 1976. – С. 64.
  6. Атаманчук Г. В. Обеспечение рациональности государственного управления. – М.: Юрид. лит., 1990. – С. 72.
  7. Стариков Ю.Н. Государственная служба в Российской Федерации: Теоретико-правовое исследование. – Воронеж, 1996. – С. 190.
  8. Волошина В. В, Титов К. А. Государственная служба Российской Федерации: теоретико-правовые аспекты. – М.: Луч, 1995. – С. 27.
  9. Волошина В. В. Правовые проблемы регулирования государственной службы в Российской Федерации: Автореф. дис.... канд. юрид. наук. – М., 1993. – С. 12–13.
  10. Манохин В. М. Советская государственная служба. – М.: Юрид. лит., 1966. – С. 16.
  11. Про державну службу: Закон України від 16.12.1993 р. // www.rada.gov.ua
  12. Малиновський В.Я. Державна служба: теорія і практика: Навч. посіб. – К., 2003. – С. 24.

Булеца С.Б., ДВНЗ «УНУ»

ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

*«Щоб поступати справедливо, треба знати
дуже трохи, але щоб творити несправдлив-
вість, треба ґрунтовно вивчити право».*

Ліхтенберг Г.

*«Багато хто зневажає життєві блага, але
майже ніхто не здатний ними поділитися».*

Ларошфуко Ф.

Защита личных неимущественных прав в сфере охраны здоровья осуществляется на общих основаниях, в форме возобновления, компенсации прав. Сроки исковой давности на эти правоотношения не распространяются. Проблемой для частных клиник и лечебно-профилактических учреждений, которые предоставляют платные медицинские услуги, является возможность пациента требовать как минимум возвращения денег за лечение. Единственный способ правовой защиты – разработка договоров присоединения на предоставление платных медицинских

услуг, которые начинают получать все большее распространение среди медицинских заведений.

Defence of the personal unproperty rights in the sphere of health protection is carried out on general grounds, in form renewal, indemnification rights. Terms of limitation of actions do not spread on these legal relationships. A problem for private clinics and medical treatment establishments which give requiring payment medical services gives possibility to patient to require at least returning of money for treatment. The single method of legal defense is development of contracts of adhesion on the grant of requiring payment medical services which begin to get all greater distribution among medical establishments.

Фізична особа має право на захист свого особистого немайнового права від протиправних посягань інших осіб за допомогою традиційних способів, визначених у Цивільному Кодексі (далі – ЦК) та іншими способами відповідно до змісту конкретного права, способу його порушення та наслідків, що їх спричинило це порушення. Згідно зі ст. 15 ЦК кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання чи оспорування, а також право на захист свого інтересу, який не суперечить принципам цивільного законодавства, вимогам справедливості, добросовісності та розумності. Стаття 16 ЦК надає суду можливість відмовити у захисті цивільного права та інтересу особи, якщо вона вчинила певні дії виключно з наміром заподіяти шкоду іншій особі або ж всупереч моральним засадам суспільства чи з метою обмеження конкуренції та зловживання монопольним становищем на ринку. Вказані у ЦК особисті немайнові права, зокрема право на інформацію, не є лише декларацією завдяки ефективним способам їх захисту, визначеним ЦК. Серед молодих вчених питанням захисту прав споживачів та особистих немайнових прав займаються такі науковці: Лісніча Т.В., Осетинська Г.А., Павловська Н.В., Письменна О.П., Устименко Н.В., Тимченко Г.П., Федюк Л.В. та ін.

Захист особистого немайнового права може здійснюватися різними способами відповідно до змісту цього права, способу його порушення та наслідків, до яких спричинило таке порушення. Найважливішим способом захисту інтересів особи, про яку поширили недостовірну інформацію, є її спростування (ст. 277 ЦК). Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації. Стаття 278 ЦК містить також заборони щодо поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права. Особисті немайнові права у разі їх порушення захищаються усіма доступними для цивільного права способами. Набір способів, що застосовуються залежно від виду та характеру порушення зазначених прав є доволі повним. Це можуть бути позови про спростування неправдивих відомостей, про зняття обмежень (наприклад, у разі порушення права фізичної особи вільно обирати місце проживання), а також інші позови, у тому числі й превентивні, спрямовані на запобігання порушенням зазначених категорій. При порушенні названих прав можливе вчинення позовів про відшкодування майнової або моральної шкоди. Нині значна увага приділяється міжнародному захисту прав людини: через неможливість захистити свої

права згідно з національною процедурою, можна захистити їх на міжнародному рівні. Для цього створені спеціальні міжнародні інституції. Реалізація права на захист здійснюється особою шляхом оскарження неправомірних дій, у результаті яких було порушено її права та свободи в судовому порядку; звернення за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; звернення за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, – після використання усіх наявних національних засобів правового захисту.

У разі порушення особистого немайнового права фізичної особи, зокрема права на інформацію, діями або бездіяльністю органів державної влади, органів влади Автономної республіки Крим, органів місцевого самоврядування, фізичних або юридичних осіб, ці особи зобов'язані згідно зі ст. 276 ЦК вчинити необхідні дії для його негайного поновлення. Якщо такі дії не вчиняються особами, котрі порушили особисте немайнове право фізичної особи, суд може постановити рішення щодо поновлення порушеного права, а також відшкодування моральної шкоди, завданої у результаті його порушення.

Окрім спростування недостовірної інформації та інших, передбачених ст. 277 ЦК, способів захисту фізичної особи, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї недостовірної інформації, у ст. 278 ЦК передбачено такий спеціальний спосіб захисту, як заборона (припинення) поширення інформації, через що порушуються особисті немайнові права. Необхідність запровадження цього способу захисту пояснюється тим, що без нього значно зменшується ефективність захисту особистих немайнових прав особи в цілому. Закріплюється положення про те, що в разі, якщо особисте немайнове право фізичної особи порушене у газеті, книзі, кінофільмі, телепередачі тощо, які готуються до виходу в світ, суд може заборонити їх випуск до його усунення, а якщо вони вже випущені, суд може заборонити (припинити) їх розповсюдження до усунення цього порушення. У разі, якщо усунення порушення неможливе, – вилучити тираж газети, книги тощо з метою його знищення.

У ст. 279 ЦК передбачено правові наслідки невиконання рішення суду про захист особистого немайнового права. Зокрема, дозволяється покласти на особу, яку суд зобов'язав вчинити відповідні дії для усунення порушення особистого немайнового права (наприклад, права на інформацію), і яка ухиляється від виконання судового рішення, штраф у відповідності з нормами Цивільного процесуального кодексу України. У доктрині цивільного права закладено твердження про те, що майнові санкції не можуть охороняти особисті немайнові права належним чином. Враховуючи немайновий характер цих прав, відповідальність за їх порушення має бути переважно немайновою. З цього випливає, що найважливішим напрямом удосконалення охорони особистих немайнових прав є розширення кола саме немайнових санкцій за їх порушення. Щодо грошового штрафу, то він має застосовуватися лише тоді, коли немайнові санкції не дають змоги стимулювати поведінку суб'єктів. Штрафні санкції здатні виконувати превентивну функцію. Виконання рішення суду про вчинення відповідних дій для усунення порушення особистого немайнового права обов'язкове, не залежить від сплати штрафу і не звільняє особу від обов'язку виконати рішення суду.

Фізична особа, особисте немайнове право якої порушено, має право згідно зі ст. 280 ЦК на відшкодування майнової та (або) моральної шкоди, яку їй завдано у зв'язку з таким порушенням [1]. Положення цієї статті слід розуміти таким чином: підлягає відшкодуванню завдана фізичній особі матеріальна та (або) моральна шкода в результаті порушення будь-якого особистого немайнового права, що перераховані у гл. 21 та гл. 22 і перелік яких не є вичерпним.

Положення щодо відшкодування моральної шкоди містяться у ст. 23 ЦК. Нині позов про відшкодування моральної шкоди набуває все більшої популярності, про що свідчить збагачення ЦК новими правовими нормами. Перед розглядом справи про відшкодування моральної шкоди суд у першу чергу встановлює, у чому ж полягає завдана моральна шкода:

у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я (ст.ст. 1167, 1168 ЦК);

у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;

у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи тощо.

Необхідно зазначити, що випадки й обставини, за яких може бути заподіяна моральна шкода є досить різноманітними. Тому законодавець запропонував альтернативні способи вирішення справ цієї категорії. Так, абзац 1 частини 3 статті 23 ЦК вказує, що моральна шкода відшкодовується грішми, іншим майном або в інший спосіб. Вибір способу її відшкодування належить потерпілій особі, яка виходить виключно з власних міркувань. Однак кінцеве рішення приймає суд, враховуючи розмір відшкодування, матеріальне та сімейне положення потерпілого та особи, яка завдала шкоди.

У ч. 3 ст. 23 ЦК закладена нова ідея: моральна шкода може відшкодуватися й нематеріальним способом, наприклад, вибаченням.

ЦК не встановлює ні мінімального, ні максимального розміру відшкодування моральної шкоди. Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди тощо. Суми позовів різні від 1 гривні до 100000 гривень. Однак, основним при поданні позову про компенсацію моральної шкоди необхідно чітко аргументувати доказовою базою суму позову, інакше суд відмовить у позові.

Законодавець встановив межі відшкодування моральної шкоди. Загалом увесь механізм відшкодування моральної шкоди побудований на основі загальних критеріїв розумності і справедливості та здійснюється одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом.

Зазначимо, що Р.О. Стефанчук класифікує способи захисту особистих немайнових прав, таким чином:

а) превентивно-пресікальні способи захисту, тобто ті з них, які спрямовані на попередження та припинення порушення, оспорення, невизнання осо-

бистого немайнового права чи реальної загрози вказаних дій (визнання права; припинення дії, яка порушує право; зміна правовідношення; припинення правовідношення; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб тощо);

б) відновлювальні способи захисту, тобто ті з них, які спрямовані на відновлення порушеного права (відновлення становища, яке існувало до порушення, та пов'язані із ним способи; спростування; відповідь; визнання правочину недійсним тощо);

в) компенсаційні способи захисту, тобто ті з них, які спрямовані на додаткове компенсування збитків, що пов'язані із порушенням особистого немайнового права (відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди, відшкодування моральної (немайнової) шкоди тощо) [2, с.198].

Фізична особа при захисті своїх особистих немайнових прав має можливість застосувати як один з передбачених нижче способів захисту, так і сукупність декількох способів захисту, незалежно від того, чи відносяться вони до загальних, чи до спеціальних. Основне, щоб застосування цього способу (способів) захисту відповідало змісту особистого немайнового права, способу його порушення та наслідків, що їх спричинило це порушення, а також забезпечувало ефективність даного захисту.

Таким чином, позовна давність стосовно особистих немайнових прав не поширюється, крім випадків встановлених законом. Наприклад, позовна давність в один рік застосовується до вимог про спростування недостовірної інформації, розміщеної в засобах масової інформації. У цьому разі позовна давність обчислюється від дня розміщення цих відомостей у засобах масової інформації або від дня, коли особа довідалася чи могла довідатися про ці відомості, тобто захист цих прав починається, коли особа довідалася про їх порушення. Стосовно всіх інших особистих немайнових прав, наприклад надання неякісної медичної допомоги захист може відбутися в будь-який момент, коли виявилось, що допомога завдала шкоди здоров'ю фізичної особи – пацієнту.

Отже, особисті немайнові права, як правило, безстрокові для їх носія, тому не обмежується у часі і можливість їх захисту у випадках порушення. Не поширюється давність на вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної життю або здоров'ю громадянина. Проте вимоги задовольняються не більш ніж за три роки, що передують пред'явленню позову.

Відсутність строків давності є гарантією для потерпілого (пацієнтів). Останні мають право вимагати відшкодування в будь-який час.

Зауважимо, що пацієнт при наданні йому платної медичної допомоги в рамках добровільного медичного страхування і власне платних послуг за рахунок пацієнта умовно захищається Законом України «Про захист прав споживачів», який застосовує зобов'язання як результат лікування – договірну відповідальність. Однак, цей закон прямо не закріплює захист прав пацієнта, але де-не-де згадуються поняття послуги, обслуговування, тим самим можемо стверджувати, що захист прав пацієнтів, які отримують медичні послуги, їх права захищаються цим законом.

Існування безвинної відповідальності не задовільняє вимогів як лікарів, так і пацієнтів. З боку лікарів, згідно американському досвіду, 52%

хірургів і 68 % акушерів-гінекологів мали протягом професійної кар'єри переслідування з боку пацієнтів, страхові відрахування при страхуванні професійної відповідальності деяких лікарів в США доходять до чверті їх річного доходу. Деякі спеціальності високого медичного ризику не мають попиту, зменшується кількість студентів медиків, лікарі вважають за краще в деяких випадках не надавати допомогу». У Франції ситуація не така напружена, оскільки на сьогоднішній день, після реформи французького законодавства в області якості лікування і прав пацієнта від 4 березня 2002 р. [3, с. 4], у разі реалізації медичного ризику (нещасний випадок, ятрогенна або нозокоміальна інфекція) компенсація шкоди здоров'ю пацієнта відбувається в рамках національної солідарності з Національного офісу компенсацій медичних нещасних випадків [4, с. 30–34]. При медичному ризику юрисдикцією не може притягатися до відповідальності ні лікар, ні лікувально-профілактична установа, за винятком здійснення ними дій, що призвели до нещасного випадку. Потерпілий може звернутися в примирливу комісію, яка протягом 6 місяців винесе ухвалу. У разі позитивного рішення, Національний офіс компенсацій зобов'язаний не пізніше як за 4 місяці запропонувати суму для виплати і, за згодою пацієнта, виплатити її протягом одного місяця. Якщо пацієнта не задовольняє сума виплати, то він в праві оспорити її в судовому порядку. Таким чином, за відсутності провини медичної установи або лікаря, пацієнт отримує компенсацію з фондів національної солідарності, а не за рахунок лікувальної установи [5, с. 115].

Як споживач послуг пацієнт повинен володіти наступними правами, які повинні бути закріплені в законі «ПЗПС»:

1. Право на безпеку послуг.
2. Право на інформацію про виконавця і про послуги.
3. Право на дотримання виконавцем термінів надання послуги. Стосовно надання медичних послуг терміни їх надання мають значення перш за все в контексті своєчасності.
4. Право на дотримання виконавцем якості послуг, що надаються, і відсутність недоліків наданих послуг.
5. Право на інформацію про обставини, які можуть вплинути на якість послуги, що надається.
6. Право не володіти спеціальними пізнаннями про властивості і характеристики послуг.
7. Право на вибір і використання санкцій за невиконання або неналежне виконання зобов'язань за договором: безоплатного усунення недоліків, відповідного зменшення ціни наданої послуги, відшкодування понесених витрат з усуненням недоліків своїми силами або третіми особами, розірвання договору і відшкодування збитків.

Наприклад, гіперемія (опік першого ступеня) після процедури фотоепіляції, що в принципі є допустимим проявом нормально проведеної процедури, прирівнюється до порушення права пацієнта на безпеку послуги зі всіма впливаючими наслідками для закладу охорони здоров'я.

Виходячи з вищевикладеного, проблемою для приватних клінік і лікувально-профілактичних установ, що надають платні медичні послуги, є можливість пацієнта вимагати як мінімум повернення грошей за ліку-

вання (під загрозою судового розгляду і виплати додаткової суми) у випадках, коли медична послуга при її належному виконанні призвела, наприклад, до недосягнення 100% результату лікування або виникло яке-небудь ускладнення, що передбачалося, тобто реалізувався медичний ризик.

Все це безумовно знижує рентабельність надання платних медичних послуг і сприяє появі, так званих «споживчих екстремістів», які заробляють гроші на недосконалому законодавстві і правовій незахищеності закладів охорони здоров'я.

Єдиний спосіб правового захисту – розробка договорів приєднання на надання платних медичних послуг, які починають отримувати все більше розповсюдження серед медичних закладів. Даний спосіб полягає у включенні певних умов в *договір* на надання платних медичних послуг, до яких пацієнт добровільно приєднується. Ці додаткові умови договору позбавляють пацієнта права вимоги повернення вартості лікування при реалізації медичного ризику у вигляді недосягнення очікуваного результату лікування. Розробка таких договорів проходить попереднє узгодження з фахівцями, що оцінюють якість надання даного виду медичної послуги в рамках цивільного судочинства, – судово-медичними експертами і лікарями-експертами. В результаті, деякі пропонувані зміни закладом, що порушують права споживача на безпеку послуги і інформованість про послугу не включаються в договір.

Захист прав споживачів здійснюється судом. При задоволенні вимог споживача суд одночасно вирішує питання щодо відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Споживачі звільняються від сплати державного мита за позовами, що пов'язані з порушенням їх прав.

До споживачів ми відносимо також пацієнтів, які отримують певну медичну послугу на підставі договору надання медичної послуги. Договірний режим медичної послуги може носити погоджувальний характер щодо інших умов – строки, засоби, що застосовуються. Наприклад, особливістю договору про надання медичних послуг є неможливість виконавця забезпечити 100 % гарантію досягнення результатів медичного втручання. Водночас виконання будь-якої роботи, навпаки передбачає отримання результату в речовій формі і тому встановлення строку служби і гарантійного строку на результат роботи є можливим. До медичних послуг, що не мають матеріального результату як правило не застосовуються положення про строки виявлення недоліків, оскільки виконавець може нести відповідальність лише за недоліки, що були допущені в процесі їхнього надання, а не після завершення. Разом з тим до деяких послуг, що мають матеріальний результат (наприклад, накладення пломби чи виготовлення зубного протезу), можуть бути застосовані або ж строки виявлення недоліків, або положення про гарантії, бо у цьому випадку споживацькі властивості результату цінні впродовж значного терміну. Законом «Про захист прав споживачів» [6] передбачено встановлення гарантійних строків і строків служби, протягом яких виконавець зобов'язаний задовольнити відповідні вимоги споживача в зв'язку із виявленням недоліків. Строк служби – це період часу впродовж якого виконавець зобов'язується забезпечити споживачу можливість використання результату за цільовим призначенням і нести відповідальність за суттєві недоліки, які виникли з вини виконавця. В свою чергу суттє-

вим визнається недолік, який неможливо усунути або недолік, який не може бути усунутий без часових затрат, або виявляється неодноразово, або виявляється повторно після його усунення, або інші подібні недоліки. Необхідно зазначити, що законом виділяються роботи, результати яких через певний проміжок часу можуть нести загрозу для життя чи здоров'я споживача, завдавати шкоди його майну чи оточуючому середовищу. В таких випадках строк служби повинен бути встановлений обов'язково. Якщо такий строк служби не встановлений, то згідно закону він буде складати 10 років з дня передачі результату роботи споживачу. При визначенні терміну строку служби у випадку необов'язковості його встановлення, виконавець керується, як правило, міркуваннями комерційного характеру і виробничими можливостями. Разом з тим варто врахувати, що впродовж встановленого строку служби повинна бути також забезпечена і безпека результату роботи.

Література:

1. Булеца, С.Б. Право на життя та здоров'я фізичної особи (цивільно-правовий аспект) [Текст] / С.Б. Булеца. Монографія. – Ужгород: «Ліра», 2006. – 172 с. – ISBN 966-8266-46-3.
2. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): Монографія / Відп.ред. Я.М. Шевченко. – К.: КНТ, 2008. – С.198.
3. Rade C. La reforme de la rcsponsabilite medicale apres la loi du 4 mars 2002 relative aux droits des malades et a la qualite du systeme de santc [Text] / C. Rade // R.C. et Ass. – 2002. – № 5. – P. 4.
4. Guimbaud S. Les infections nosocomiales: vers l'indcmnisation d'un risque serie!? [Text] / S. Guimbaud // Revue hospitaliere de France. – 1999. – № 3. – P. 30–34.
5. Щуко В. А. Гражданско-правовое регулирование оказания платных медицинских услуг лечебными учреждениями и частнопрактикующими врачами [Текст] / В.А. Щуко // Проблемы российского права. -Иркутск: Издательство БГУЭП, 2007. – С. 108–117.
6. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 № 1023-ХІІ // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – № 30. – ст. 379.

Веніславський Ф.В., НЮАУ ім. Я. Мудрого

**ЗМІНА ПРІОРИТЕТІВ ЮРИДИЧНОЇ
ОСВІТИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ
ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТАБІЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ
УКРАЇНИ**

Стаття посвячена дослідванню впливу правового образования на повышение уровня правовой культуры и обеспечение стабильности конституционного строя Украины. Сделан вывод о том, что современное юридическое образование и правовое просвещение должны обеспечивать формирование у каждого человека уважения к правам и свободам личности, к праву как к социальной ценности. Закономерным следствием этого процесса станет установление в государстве и обществе режима конституционной законности и конституционного правопорядка, конституционной стабильности в целом.